Työ- ja elinkeinoministeriö

Lausuntopalvelu

Asia: Luonnos valtioneuvoston huoltovarmuusselonteoksi, VN/25323/2021

Sivistystyönantajien lausunto luonnokseen valtioneuvoston huoltovarmuusselonteosta

Sivistystyönantajat ry (myöhemmin Sivista) haluaa lausua työ- ja elinkeinoministeriölle luonnoksesta valtioneuvoston huoltovarmuusselonteoksi. Sivista pitää huoltovarmuusselonteon laatimista tarpeellisena ja ajankohtaisena. **Sivista pitää tärkeänä, että selonteossa tuodaan esille eri yhteiskunnan osa-alueiden merkitystä huoltovarmuuden kannalta.** Luonnoksessa on kuvattu esimerkiksi osaamiseen liittyviä näkökulmia. Monihäiriötilanteessa useat samanaikaiset kriisit haastavat paitsi yhteiskunnan kriisinsietokykyä ja huoltovarmuutta, myös yksilöiden henkistä jaksamista. Sivista pitääkin tärkeänä, että huoltovarmuutta tarkastellaan myös ns. henkisen huoltovarmuuden kannalta. Sivista esittää lausunnossaan huomioita erityisesti henkiseen huoltovarmuuteen liittyen sekä sivistyskentän rooliin kriisivalmiuden vahvistamisessa.

Sivista katsoo, että sivistyksellä laajasti ymmärrettynä on keskeinen rooli sekä yksittäisten kansalaisten että koko yhteiskunnan resilienssin vahvistajana. Koulutusjärjestelmäämme ohjaa arvopohja, jossa korostuvat esimerkiksi demokratia, aktiivinen toimijuus sekä elämän ja ihmisoikeuksien kunnioittaminen. Perusopetuksessa tavoitteena on muun muassa tukea oppilaiden kasvua ihmisyyteen ja eettisesti vastuukykyiseen yhteiskunnan jäsenyyteen sekä antaa heille elämässä tarpeellisia tietoja ja taitoja. Lukiokoulutuksessa ja ammatillisessa koulutuksessa puolestaan tavoitteena on muun muassa tukea opiskelijoiden kehitystä hyviksi, tasapainoisiksi ja sivistyneiksi ihmisiksi ja yhteiskunnan jäseniksi. **Pitämällä huolta koulutusjärjestelmämme toimintakyvystä ja huolehtimalla kasvattajien sekä opetuksen ja koulutuksen järjestäjien edellytyksistä toteuttaa tehtäväänsä laadukkaasti voimme tarjota jokaiselle lapselle ja nuorelle tasapainoisen maailmankuvan sekä terveen itseymmärryksen ja luottamuksen omaan osaamiseen. Tämä antaa hyvät edellytykset ylläpitää yhteiskuntarauhaa ja toisaalta toimia kriisitilanteen koittaessa.**

Huoltovarmuuden toimintaympäristön kehitystä kuvattaessa todetaan, että väestönkehitys tuo muutospaineita huoltovarmuuden järjestämiselle tulevaisuudessa ja välillisesti kokonaisuuteen kytkeytyy myös **kriittisen osaamisen turvaaminen** kansallisesti eri toimialoilla ja alueilla. Tietyt kriittiset alat korostuvat esimerkiksi kriisinsietokyvystä ja huoltovarmuudesta keskusteltaessa. Tällaisia ovat esimerkiksi kyberosaaminen sekä energiaan liittyvät uudet ratkaisut. Sivista haluaa kuitenkin muistuttaa, että **tieteen merkitys on tunnistettava koko moninaisuudessaan ja valjastettava kriisin keskellä toimimiseen ja sen käsittelyyn**. Esimerkiksi ihmistieteet tuottavat ymmärrystä, joka tarjoaa välineitä kriisissä toimimiseen. Tieteellisen ajattelun taitojen kehittyminen on erityisesti akateemisen koulutuksen ytimessä kaikilla koulutusaloilla. Rationaalinen ja analyyttinen tapa ajatella kulkee käsi kädessä kriittisen ajattelun kyvykkyyden kanssa. Yhdessä nämä vahvistavat taitoja päättelyyn, ongelmanratkaisuun sekä saatavilla olevan tiedon arviointiin. Nämä taidot ovat olennaisia yhteiskunnan toimintavarmuuden kannalta.

Äkillisessä kriisitilanteessa huomaamme, mikä merkitys on pitkäjänteisillä ja riittävillä panostuksilla osaamisen kehittämiseen sekä TKI-toimintaan. Sivista viittaa Kriittisen osaamisen hallinta -selvitystyön loppuraporttiin (2021), jonka mukaan siviiliyhteiskunnan ja sotilaallisen maanpuolustuksen tarpeita tukevan tutkimuksen kohteet ovat yhä enenevissä määrin yhteneviä. Raportissa todetaan, että **siviiliyhteiskunnan lähtökohdista tehty tutkimus tukee myös sotilaallisen huoltovarmuuden kannalta kriittistä osaamista**.

Selvitystyössä kiinnitetään huomiota myös jatkuvan oppimisen merkitykseen. **Osaamisen kehittäminen ja ajan tasalla pitäminen on olennaista myös turvallisuusympäristön muutoksiin varautumisen kannalta**. Raportissa todetaan, että työnantajien tulisi nykyistä enemmän hyödyntää korkeakoulujen ja ammatillisten oppilaitosten mahdollisuuksia järjestää työnantajan tarpeisiin räätälöityjä koulutuskokonaisuuksia ja lyhempiä koulutusjaksoja olemassa olevalle tai rekrytoitavalle henkilölle. Sivista kiinnittää huomiota siihen, että turvallisuuteen ja varautumiseen liittyvää osaamisen kehittämistä ja siihen liittyviä toimintamalleja ei tarvitse nähdä erillisinä ratkaisuina muusta jatkuvaan oppimiseen liittyvästä kehittämisestä. Olennaista on kehittää **toimiva järjestelmä, johon koulutuksen järjestäjät ovat vahvasti kytkeytyneitä**. Tämä palvelee laajasti kaikenlaista työelämää ja yhteiskunnan toimijoita.

Toimintaympäristön kuvauksessa tuodaan esille myös, miten digitaalinen toimintaympäristö on osa yhteiskunnan perusrakennetta. Osaamisen puutteet työelämässä lisäävät tietoturvariskejä ja altistavat erilaisille häiriötilanteille. Sivista pitääkin tärkeänä, että **koulutusjärjestelmässä paitsi opitaan digitaalisia taitoja, myös totutaan toimimaan luontevasti digitaalisessa toimintaympäristössä koko opinpolun ajan**. Sivista katsoo, että erityisesti perusopetuksessa tulisi purkaa lainsäädännöllisiä esteitä digitalisaation hyödyntämiseen esimerkiksi sallimalla etäopetuksen hyödyntäminen myös muulloin kuin poikkeusoloissa.

Selontekoluonnoksessa todetaan, että hybridivaikuttamisessa valtiollinen tai muu toimija pyrkii vaikuttamaan eri keinoja käyttäen kohteen haavoittuvuuksiin omien tavoitteidensa saavuttamiseksi. Viimeaikaiset kriisit ovat osoittaneet informaatiovaikuttamisen määrän lisääntyvän. Informaatiovaikuttaminen voi sosiaalisen median kautta kohdistua myös yksittäisiin kansalaisiin, jolloin kyky arvioida tiedon luotettavuutta ja uskottavuutta korostuu. **Koulutusjärjestelmä antaa eri tasoilla eväitä medialukutaitoon sekä tarjotun tiedon arviointiin ja tarvittaessa kyseenalaistamiseen.** Luonnoksessa todetaan, että viestintää suunniteltaessa on huomioitava kaikkien ikä- ja väestöryhmien saavutettavuus sekä riittävän ajantasainen ja luotettava viestintä. Sivista toteaa, että on tunnistettava, että viranomaisviestintä tai perinteisen median kanavat eivät välttämättä tavoita lapsia ja nuoria. Tällöin **opetus- ja kasvatushenkilöstöllä on tärkeä rooli ajankohtaisten tilanteiden ja ilmiöiden käsittelyssä yhdessä lasten ja nuorten kanssa**.

Selontekoluonnoksessa todetaan, että kansalaisen näkökulmasta huoltovarmuus tarkoittaa mahdollisuutta elää arkea mahdollisimman häiriöttömästi poikkeusoloissa ja kriiseissä sekä muissa vakavissa häiriötilanteissa. Arjessa onnistunut huoltovarmuus tarkoittaa sitä, että kansalaiset pystyvät häiriötilanteissa hankkimaan tarvitsemiaan välttämättömiä perushyödykkeitä ja palveluita. Sivista ehdottaa tätä näkökulmaa laajennettavan siten, että huomioiduksi tulevat myös sellaiset palvelut ja toiminnot, jotka vahvistavat kansalaisten resilienssiä, vaikka eivät arkielämän kannalta olisikaan välttämättömiä. Esimerkiksi **harrastukset, kulttuuri ja erilaiset mahdollisuudet itsensä kehittämiseen ovat keskeinen osa henkistä hyvinvointia.**

Luonnoksessa ehdotetaan, että huoltovarmuutta ja kansalaisvarautumista on otettava riittävästi huomioon opetussuunnitelmissa kaikilla koulutusasteilla. Sivista katsoo, että teema on tärkeä ja toteutuu läpileikkaavasti eri oppiaineiden opetuksessa sekä yleisesti oppilaitosten

toimintakulttuurissa. Sivista pitää kannatettavana ehdotusta ajankohtaisen ja monipuolisen huoltovarmuusopetusaineiston tuottamista oppilaitosten käyttöön. Sivista painottaa, että **huoltovarmuuteen liittyvien tietojen ja taitojen sekä kriisinsietokyvyn kehittäminen ei voi olla yksittäisten oppituntien tai -kurssien aihe, vaan sivistysjärjestelmä tuottaa kokonaisuudessaan näitä valmiuksia.**

Osaaminen ja koulutus eivät muodosta omaa sektoria tai poolia huoltovarmuusorganisaatiossa. Sivista katsoo, että **opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan toimintojen ja toimijoiden on luontevalla tavalla kytkeydyttävä huoltovarmuusorganisaatioon, jotta huoltovarmuuden edellyttämiä toimenpiteitä voidaan suunnitella ja toteuttaa sekä kouluttaa yhteistyössä**. Myös koulutuksen järjestäjät on syytä huomioida erilaisissa yhteistyörakenteissa. Kehittämislinjauksissa peräänkuulutetaan julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin yhteistyön verkostomallin kehittämistä edelleen. Julkisen ja yksityisen sektorin yhteistyö on arkea myös koulutus- ja tutkimussektorilla. **Pitkäjänteisellä yhteistyöllä, jota tehdään ekosysteemeissä, verkostoissa ja kumppanuuksissa, luodaan resilienssiä ja kestäviä siteitä myös poikkeusaikoja ja kriisejä ajatellen.** Verkostossa toimiville osapuolille syntyy toiminnan seurauksena uusia kyvykkyyksiä, jotka voivat mahdollistaa poikkeusolojen aiheuttamien vajeiden nopean paikkaamisen

Selontekoluonnoksen kehittämislinjauksissa todetaan, että Suomen huoltovarmuus ja kriisivalmius edellyttävät panostamista koulutukseen. Sivista pitää erittäin arvokkaana sitä, että tämä on tunnistettu selontekoluonnoksessa. Laadukas koulutus on vakaan ja turvallisen yhteiskunnan kulmakivi sekä sisäisen turvallisuuden että ulkoisiin kriiseihin vastaamisen kannalta. Myös Huoltovarmuuskeskuksen Kriittisen osaamisen hallinta -selvitystyön loppuraportissa (2021) koulutus- ja osaamisjärjestelmän toimivuutta tarkastellaan laaja-alaisesti. Raportissa todetaan, että koulutukseen ja osaamisen kehittämiseen on panostettu merkittävästi viime vuosina. Raportissa mainitaan erityisesti perusrahoituksen kasvu, aloituspaikkojen lisääminen sekä eräiden kriittisten opintokokonaisuuksien rakentaminen. Samalla raportti muistuttaa, että nämä toimenpiteet on toteutettu pääosin määräaikaisen rahoituksen turvin, eikä ole varmuutta, miltä osin määräaikainen rahoitus siirtyy tulevaisuudessa pysyväksi perusrahoitukseksi. Myös Sivista jakaa tämän huolen: **laadukkaan koulutusjärjestelmän ylläpitäminen ja kehittäminen edellyttää vakaata ja ennakoitavaa rahoitusta.**

Helsinki 8.8.2022

Sivistystyönantajat ry

Teemu Hassinen
toimitusjohtaja
teemu.hassinen@sivista.fi
050 562 7004

Heikki Kuutti Uusitalo
elinkeinopolitiikan johtaja
heikki.kuutti.uusitalo@sivista.fi
050 302 8246

Annakaisa Tikkinen
elinkeinopoliittinen asiantuntija
annakaisa.tikkinen@sivista.fi
040 356 6082